

การจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล: ศึกษาประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน The Collection of DNA for DNA Databases: A Study on Human Rights Issues

ศลิษา พรหมมะกฤต

คณะนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

Salisa Prommakrit

Faculty of Forensic Science, Royal Police Cadet Academy

Received September 30, 2021 | Revised April 21, 2022 | Accepted June 14, 2022

บทความวิจัย (Research Article)

บทคัดย่อ

ในปัจจุบัน กฎหมายไทยเกี่ยวกับการจัดเก็บสารพันธุกรรม (DNA) จากบุคคลในชั้นเจ้าพนักงานมีเพียงเพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนเท่านั้น ยังไม่มีกฎหมายให้อำนาจจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล ทั้งยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับฐานข้อมูลสารพันธุกรรมเป็นการเฉพาะ ความยินยอมจึงเป็นวิธีการเดียวที่ทำให้เจ้าพนักงานได้มาซึ่งตัวอย่างสารพันธุกรรมจากบุคคล ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเกี่ยวข้องกับผู้ต้องหาหรือไม่ก็ตาม ทั้งพบว่าในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีการกระทำในลักษณะบังคับจัดเก็บสารพันธุกรรมจากประชาชนอย่างเป็นระบบ อันมีลักษณะเลือกปฏิบัติและขัดต่อสิทธิมนุษยชน ผลการวิจัยพบว่า ในสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล โดยมีการกำหนดประเภทบุคคลที่เจ้าพนักงานมีอำนาจจัดเก็บ วิธีการจัดเก็บ โทษของการไม่ให้ความร่วมมือในการจัดเก็บ รวมถึงสิทธิในการรับรู้ข้อมูลของผู้ถูกจัดเก็บ ในส่วนที่เกี่ยวกับฐานข้อมูล มีการบัญญัติกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเภทของบุคคลที่จะต้องถูกจัดเก็บ ระยะเวลาในการจัดเก็บ การดูแลรักษา การเปิดเผย รวมถึงระยะเวลาทำลายข้อมูล ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมของไทยซึ่งให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว ดังนั้น จึงเสนอแนะให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล ซึ่งนอกจากจะช่วยแก้ไขปัญหาสิทธิมนุษยชนแล้ว ยังจะช่วยคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายของไทยอีกด้วย

คำสำคัญ: การจัดเก็บสารพันธุกรรม, ฐานข้อมูลสารพันธุกรรม, สิทธิมนุษยชน

Abstract

Thai legislation concerning DNA collection from individuals in the investigation phase is currently limited to evidence collection purposes. There are neither specific laws on the collection of DNA for database purposes, nor specific laws on DNA databases. Thus, consent

is the only way officials can legally obtain DNA from individuals, involved in a crime or not. Also, in Thailand's southern border provinces, there have been "forceful" DNA collections conducted systematically on local people, considered to be prejudicial and in violation of human rights. This research finds that the United Kingdom and the United States have specific laws on the collection of DNA for DNA database purposes, providing for types of individuals allowed to take DNA samples from, methods for DNA collection, penalties for not cooperating in the collection, and the right to know. They also have specific laws on DNA databases, stipulating their establishments, types of individuals DNA collection is required, maintaining and disclosing of DNA profiles, and data retention periods. Interview results from justice professionals emphasize the importance of the matter. Hence, it is suggested that specific rules be adopted in Thailand. This would help solve human rights issues, protect people's rights and liberties, and increase law enforcement effectiveness.

Keywords: DNA Collection, DNA Database, Human Rights

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 และมาตรา 28 บัญญัติรับรองให้ประชาชนทุกคนมีความเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน การกระทำความผิดเป็นมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติย่อมไม่อาจกระทำได้นอกจากนี้ การกระทำใด ๆ ที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพในร่างกายของบุคคลก็ไม่สามารถที่จะกระทำได้เช่นกัน เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะ ซึ่งกฎหมายประเภทสำคัญที่มีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพต่อชีวิตและเสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างมากก็คือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น เจ้าพนักงานผู้เกี่ยวข้องมีอำนาจสืบสวนสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ซึ่งในปัจจุบันพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์มีความสำคัญอย่างมากต่อการสืบสวนสอบสวน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สารพันธุกรรมหรือดีเอ็นเอ (DNA) ซึ่งเป็นสารชีวเคมีในร่างกายที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละบุคคล และมีคุณสมบัติที่สำคัญที่สามารถใช้ยืนยันตัวบุคคลได้ จึงเป็นพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ประเภทหนึ่งที่ได้รับการยอมรับและมีส่วนสำคัญต่อการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาในปัจจุบันเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการจับกุมสารพันธุกรรมของบุคคลเพื่อการสืบสวนสอบสวนคดีอาญายังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกฎหมาย เนื่องจากเจ้าพนักงานที่กฎหมายให้อำนาจสามารถทำการจับกุมสารพันธุกรรมได้นั้น มีเพียงเฉพาะพนักงานสอบสวน โดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131/1 เพื่อประโยชน์ในการรวบรวมพยานหลักฐานภายใต้เงื่อนไขและวิธีการดำเนินการอันจำกัดเท่านั้น โดยไม่ปรากฏว่ากฎหมายอนุญาตให้เจ้าพนักงานอื่นมีอำนาจดำเนินการจับกุม ทั้งไม่ปรากฏว่ากฎหมายอนุญาตให้พนักงานสอบสวนดำเนินการจับกุมในวิธีการที่แตกต่างจากที่กฎหมายกำหนดไว้ได้แต่อย่างใด นอกจากนี้ การจับกุมสารพันธุกรรมเพื่อวัตถุประสงค์อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจับกุมสารพันธุกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ในการนำเข้าสู่ฐานข้อมูลนั้น ในปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดที่ได้บัญญัติโดยตรงให้อำนาจเจ้าพนักงานในการดำเนินการดังกล่าวแต่อย่างใด

สำหรับวิธีการจัดเก็บสารพันธุกรรมนั้น เนื่องจากข้อจำกัดด้านกฎหมาย ความยินยอม (consent) จึงเป็นวิธีการเดียวที่ทำให้เจ้าพนักงานได้มาซึ่งตัวอย่างสารพันธุกรรม ไม่ว่าจะเป็นการได้มาจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดี หรือจากบุคคลภายนอกคดีก็ตาม เนื่องจากในปัจจุบันไม่มีกฎหมายใดบัญญัติรองรับการบังคับจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลที่ไม่ให้ความยินยอม นอกจากนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดได้บัญญัติไว้ โดยเฉพาะเจาะจงถึงขั้นตอนและวิธีการจัดเก็บ การเก็บรักษาตัวอย่างสารพันธุกรรม การตรวจพิสูจน์ตัวอย่างสารพันธุกรรมเพื่อได้มาซึ่งข้อมูลพันธุกรรม การตรวจเปรียบเทียบข้อมูลพันธุกรรม การเก็บรักษาและทำลายข้อมูลพันธุกรรม ตลอดจนขอบเขตในการใช้ฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ยังพบว่าในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เจ้าพนักงานในหน่วยงานด้านความมั่นคงได้ดำเนินการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมของประชาชนในพื้นที่ในลักษณะของการ “บังคับ” มาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว การดำเนินการดังกล่าวมีทั้งการที่เจ้าพนักงานเดินทางเข้าไปในชุมชนแล้วขอจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากประชาชนซึ่งเกือบทุกคนเป็นชาวมุสลิม ซึ่งในหลายครั้งเจ้าพนักงานไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ถูกจัดเก็บอย่างแท้จริง และในหลายครั้งเช่นกันที่เจ้าพนักงานไม่ได้แจ้งว่าผู้ที่จะถูกจัดเก็บนั้นมีสิทธิปฏิเสธได้ (Thai PBS, 2019) รวมถึงการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากผู้เข้ารับการรักษาในสถานที่ ทั้งนี้ แม้ว่าจะไม่มีกฎหมายใดให้อำนาจไว้ และแม้ว่าผู้ถูกจัดเก็บจะไม่ได้เป็นผู้ต้องสงสัยหรือเป็นผู้เกี่ยวข้องกับคดีเลยก็ตาม (Tatiyakarunwong, 2019)

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาการจัดเก็บสารพันธุกรรม (ดีเอ็นเอ) เพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลในประเทศไทย
- 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการจัดเก็บสารพันธุกรรม (ดีเอ็นเอ) เพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล ระหว่างประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร
- 3) เพื่อศึกษาประเด็นปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บสารพันธุกรรม (ดีเอ็นเอ) เพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล

ทบทวนวรรณกรรม

1) แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนมีโดยความเท่าเทียมกัน ความเป็นสากลไม่แบ่งว่าเป็นเชื้อชาติ ศาสนาหรือความเชื่อใด เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติติดตัวกับมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแบ่งแยกหรือจำหน่ายโอนให้แก่กันได้ และเป็นสิ่งไม่สามารถพรากไปจากบุคคลได้ ทั้งไม่สามารถถูกล่วงละเมิดได้จากผู้มีอำนาจปกครองหรือรัฐ (United Nations, 1948) สิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลเป็นสิทธิมนุษยชนที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากบุคคลย่อมต้องการความเป็นส่วนตัวในร่างกายของตน ไม่ต้องการให้มีบุคคลอื่นเข้ามายุ่งเกี่ยว อันอาจส่งผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพของตนได้

สำหรับบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทยในปัจจุบันนั้น ได้ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายสูงสุดซึ่งก็คือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน โดยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้หลายมาตรา อาทิเช่น ในหมวด 3 มาตรา 25 ถึงมาตรา 49 ซึ่งเป็นหมวดสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย โดยมีบทบัญญัติสำคัญที่เกี่ยวข้องคือ มาตรา 4 มาตรา 27 และมาตรา 28

เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้การรับรองและคุ้มครองประชาชนชาวไทยจากการกระทำอันกระหนาบกระเทือนต่อสิทธิหรือเสรีภาพในชีวิตหรือร่างกายของบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมนั้น กฎหมายจึงได้กำหนดขั้นตอนวิธีการในการปฏิบัติของเจ้าพนักงานในส่วนที่เกี่ยวข้องไว้โดยชัดเจน โดยส่วนใหญ่อยู่ในบทบัญญัติเกี่ยวกับอำนาจของพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และบางส่วนก็ได้ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายที่มีโทษทางอาญาอื่น อาทิเช่น กฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษ กฎหมายเกี่ยวกับการจราจรทางบก เป็นต้น

2) แนวคิดเกี่ยวกับการใช้สารพันธุกรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

สารพันธุกรรมหรือดีเอ็นเอ (DNA) เป็นสารชีวเคมีซึ่งเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะทางกายภาพของสิ่งมีชีวิต การสร้างสารชีวเคมีทุกชนิดของสิ่งมีชีวิตต้องมีสารพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ เป็นรหัสหรือแบบพิมพ์ในการสร้าง และมีหน้าที่ในการถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตนั้นไปสู่รุ่นลูกต่อไปอันเป็นกลไกทำให้สิ่งมีชีวิตนั้นคงอยู่ได้โดยไม่สูญพันธุ์ด้วย เนื่องจากความเป็นเอกลักษณ์ในแต่ละสิ่งมีชีวิตหรือแต่ละบุคคลของสารพันธุกรรม ในปัจจุบันการระบุตัวบุคคลด้วยสารพันธุกรรมจึงเป็นวิธีการระบุตัวบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่ามีความถูกต้องแม่นยำมากที่สุดวิธีหนึ่ง

สำหรับประเทศไทย สารพันธุกรรมเป็นพยานหลักฐานประเภทพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับว่ามีความน่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพสูงในการพิสูจน์ความจริง โดยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131/1 กำหนดว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจทำการตรวจพิสูจน์บุคคล วัตถุ หรือเอกสารใด ๆ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ และยังมีอำนาจให้พนักงานแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญดำเนินการตรวจเก็บตัวอย่างเลือด เนื้อเยื่อ เส้นผมหรือเส้นขน น้ำลาย ปัสสาวะ อุจจาระ สารคัดหลั่ง สารพันธุกรรมหรือส่วนประกอบของร่างกายจากผู้ต้องหา ผู้เสียหาย หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องภายใต้หลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด เพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานได้

ในส่วนของฐานข้อมูลสารพันธุกรรมนั้น พบว่าในต่างประเทศได้มีการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเพื่อประโยชน์ในการสืบสวนสอบสวนและการระบุตัวบุคคล แต่ในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มี การจัดตั้งฐานข้อมูลในลักษณะดังกล่าวขึ้นอย่างเป็นทางการ ทั้งยังไม่มีกฎหมายใดบัญญัติมารองรับเรื่องดังกล่าว ฐานข้อมูลสารพันธุกรรมที่มีอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันเป็นการจัดตั้งขึ้นเพื่อการปฏิบัติงานตามระเบียบและแนวทางปฏิบัติภายในหน่วยงานเท่านั้น ยังไม่มีลักษณะเป็นฐานข้อมูลแห่งชาติที่มีความเป็นเอกภาพ

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ที่มุ่งศึกษาการจัดเก็บสารพันธุกรรม (ดีเอ็นเอ) เพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล ทั้งในแง่กฎหมายและการปฏิบัติ โดยศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทย สหราชอาณาจักร (เฉพาะในส่วนของประเทศอังกฤษและเวลส์) และสหรัฐอเมริกา โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ การวิจัยเอกสาร (documentary research) ซึ่งจะทำให้การศึกษารวบรวมข้อมูลจากกฎหมาย ข้อบังคับ และระเบียบ ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมถึงการศึกษาข่าวสารที่เกี่ยวข้องจากสื่อสารมวลชนผ่านช่องทางต่าง ๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นบุคคลผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ คือบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกตามความสมัครใจ จำนวน 10 คน โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่ตำรวจ จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 2 พนักงานสอบสวน จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 3 พนักงานอัยการ จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 4 ทนายความ จำนวน 1 คน และ กลุ่มที่ 5 ผู้พิพากษา จำนวน 2 คน

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในส่วนการวิจัยเอกสาร ได้ดำเนินการโดยการค้นคว้าตำรา บทความ งานวิจัย ข่าวสาร ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ในโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ห้องสมุดสถาบันการศึกษา และห้องสมุดของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ห้องสมุดของสำนักงานอัยการสูงสุด รวมถึงข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต ในส่วนของการสัมภาษณ์ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญผ่านทางระบบ Video Conference และทางโทรศัพท์ เนื่องด้วยข้อจำกัดหลายประการจากสถานการณ์โรคติดเชื้อ COVID-19

3) เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ คำพิพากษา ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ข่าวสารที่เกี่ยวข้องจากสื่อสารมวลชน ทั้งจากช่องทางปกติและช่องทางอินเทอร์เน็ต และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยเฉพาะเจาะจงเพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญใน 3 ประเด็น ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนของคำถามย่อย 10 คำถาม และส่วนให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ คณะนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจแล้ว

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสารไปจัดทำแบบสัมภาษณ์ที่มีความเฉพาะเจาะจง แล้วดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับกฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องในเรื่องการจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล ระหว่างประเทศไทย สหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยต่อไป

ผลการวิจัย

1) การจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลในสหราชอาณาจักร

ภายใต้กฎหมาย The Police and Criminal Evidence Act 1984 หรือ PACE อันเป็นกฎหมายสำคัญว่าด้วยอำนาจของเจ้าพนักงานตำรวจในสหราชอาณาจักร ในมาตรา 63 กำหนดไว้ว่า การจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลโดยการตรวจเก็บเนื้อเยื่อจากช่องปาก (buccal swap) ถือเป็นการจัดเก็บส่วนประกอบของร่างกายประเภท non-intimate sample ซึ่งเจ้าพนักงานสามารถจัดเก็บจากบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับคดีได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้ให้ความยินยอมอย่างชัดแจ้ง (appropriate consent) และเป็นลายลักษณ์อักษร (in writing) เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าบุคคลนั้นอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานตำรวจในฐานะเป็นผู้ถูกจับ หรือเป็นผู้ถูกแจ้งข้อหาดำเนินคดี หรือเป็นผู้ที่อยู่ระหว่างถูกคุมขังของศาล หรือเป็นผู้ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษ ในความผิดอาญาทั่วไปซึ่งมีโทษจำคุก (recordable offence) เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมโดยไม่ได้รับความยินยอมได้ (PACE 1984)

สำหรับวิธีการในการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมนั้น กฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจทั่วไป (constable) สามารถดำเนินการได้เอง โดยไม่จำเป็นต้องให้แพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์เป็นผู้ดำเนินการ และยังสามารถใช้กำลังตามสมควร (reasonable force) เพื่อให้การจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมบรรลุผลสำเร็จได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เจ้าพนักงานตำรวจไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอม

จากผู้ถูกจับ ผู้ต้องหา หรือผู้ต้องขัง แต่กฎหมายในมาตราดังกล่าวก็ยังได้กำหนดไว้ว่า ผู้ที่จะต้องถูกจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม จะต้องได้รับแจ้งจากเจ้าพนักงานผู้ทำการจัดเก็บถึงเหตุผลในการจัดเก็บ อำนาจกฎหมายที่ใช้ในการจัดเก็บ การแจ้งว่าตัวอย่างสารพันธุกรรมและข้อมูลที่ได้อาจถูกนำเข้าสู่ฐานข้อมูล และสามารถใช้ในการตรวจเปรียบเทียบกับฐานข้อมูลสารพันธุกรรมได้ตามมาตรา 63A (PACE 1984)

สำหรับข้อกฎหมายเกี่ยวกับฐานข้อมูลสารพันธุกรรมนั้น มาตรา 63AA กำหนดให้ข้อมูลสารพันธุกรรม (DNA profile) ที่ได้มาจากการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม (DNA Sample) และได้ถูกเก็บรักษาไว้โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังกล่าวนี้ จะต้องถูกนำเข้าสู่ฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติ (The National DNA Database) ที่ได้จัดตั้งขึ้นทั้งสิ้น นอกจากนี้ บทบัญญัติในมาตรา 66AB ยังได้กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติ (The National DNA Database Strategy Board) ขึ้น เพื่อควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของฐานข้อมูลอีกด้วย (PACE 1984)

ในส่วนหลักเกณฑ์การเก็บรักษาข้อมูลสารพันธุกรรมในฐานข้อมูลนั้น โดยสรุปพบว่า ในกรณีที่ศาลพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษ (conviction) ในความผิดร้ายแรงที่กำหนดไว้ (recordable qualifying offence) เช่น ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ลักพาตัว ความผิดทางเพศ ก่อการร้าย กฎหมายกำหนดให้สามารถเก็บข้อมูลพันธุกรรมของผู้ที่ถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษไว้ได้โดยไม่มีกำหนดสิ้นสุด (indefinite) แม้ผู้นั้นจะเป็นเยาวชนก็ตาม ส่วนในกรณีความผิดเล็กน้อยที่มีโทษจำคุก (recordable minor offence) หากผู้ต้องคำพิพากษามีใช่เยาวชน กฎหมายกำหนดให้เก็บข้อมูลพันธุกรรมไว้ได้โดยไม่มีกำหนดเวลาสิ้นสุดเช่นกัน แต่หากผู้ต้องคำพิพากษาเป็นเยาวชนหรือบุคคลอายุต่ำกว่าสิบแปดปี และเป็นการกระทำความผิดครั้งแรก กฎหมายให้เก็บข้อมูลไว้เป็นระยะเวลา 5 ปี แต่โดยหากโทษจำคุกที่ได้รับนั้นมากกว่า 5 ปี หรือเป็นการกระทำความผิดครั้งที่สอง กฎหมายจึงจะอนุญาตให้เก็บข้อมูลพันธุกรรมไว้ได้โดยไม่มีกำหนดเวลา (Home Office, 2013)

สำหรับกรณีที่ไม่ได้มีคำพิพากษาลงโทษ (non-conviction) ยกตัวอย่างเช่น กรณีบุคคลนั้นเป็นเพียงผู้ต้องหาที่ถูกแจ้งข้อหาแต่ไม่ถูกตัดสินลงโทษ หรือถูกจับกุมแต่ต่อมาไม่ถูกแจ้งข้อหา นั้นไม่เข้าบุคคลนั้นจะเป็นเยาวชนหรือไม่ก็ตาม กฎหมายในกลุ่มมาตราดังกล่าวกำหนดให้สามารถเก็บข้อมูลพันธุกรรมไว้ได้ภายในกำหนดระยะเวลา 3 ปี แต่ก็มีข้อยกเว้นกล่าวคือ หากมีการได้รับอนุญาตจากบุคคลที่กฎหมายกำหนด เช่น ผู้พิพากษา ระยะเวลาในการจัดเก็บข้อมูลพันธุกรรมนี้สามารถขยายได้อีก 2 ปี รวมเป็น 5 ปี เว้นแต่หากกรณีเป็นเพียงการถูกจับกุมในความผิดเล็กน้อย (minor offence) ข้อมูลพันธุกรรมดังกล่าวก็จะไม่ถูกจัดเก็บไว้ในฐานข้อมูลแต่อย่างใด (Home Office, 2013)

ในส่วนเกี่ยวกับฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาตินั้น สหราชอาณาจักรได้มีการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1995 โดยมีชื่อว่า The National DNA Database (NDNAD) ซึ่งถือได้ว่าเป็นฐานข้อมูลที่มีขนาดใหญ่มากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ซึ่งจากสถิตินับจนถึงวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 2021 พบว่า ปัจจุบันฐานข้อมูลดังกล่าวได้เก็บรักษาข้อมูลพันธุกรรมของบุคคล (DNA Profile) อยู่จำนวนทั้งสิ้น 5,671,965 คน (Home Office, 2021)

2) การจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลในสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นอีกประเทศหนึ่งซึ่งมีการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติขึ้นเช่นกัน ปัจจุบันฐานข้อมูลสารพันธุกรรมของสหรัฐอเมริกามีชื่อว่า The Combined DNA Index System หรือ CODIS อยู่ภายใต้การควบคุมขององค์การสอบสวนกลาง (Federal Bureau of Investigation: FBI) มีฐาน

กฎหมายรองรับอยู่ในประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Code) ซึ่งเป็นกฎหมายในระดับรัฐบาลกลาง ในบทที่ 34 มาตรา 12592 อันว่าด้วยฐานข้อมูลเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลสารพันธุกรรมของผู้บังคับใช้กฎหมาย ปัจจุบันฐานข้อมูลดังกล่าวได้รับการยอมรับว่ามีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก โดย ณ เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2020 มีข้อมูลพันธุกรรมประเภทบุคคลต้องโทษ (offender profiles) จำนวนกว่า 14,454,990 ชุด ประเภทผู้ถูกจับ (arrestee profiles) จำนวนกว่า 4,268,064 ชุด และประเภทจากสถานที่เกิดเหตุ (forensic profiles) จำนวนกว่า 1,088,817 ชุด และยังคงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (FBI, 2020)

ในปัจจุบัน บทบัญญัติของกฎหมายในระดับรัฐบาลกลางว่าด้วยการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากบุคคลได้ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐอเมริกา บทที่ 34 มาตรา 40702 ซึ่งในส่วนบุคคลที่จะต้องถูกจัดเก็บสารพันธุกรรมนั้น ได้แก่ บุคคลทั้งหมดที่อยู่ในอำนาจการควบคุมของรัฐ ทั้งในฐานะผู้ถูกจับ ผู้ถูกแจ้งข้อหา ผู้ถูกศาลพิพากษาลงโทษ ในความผิดอาญาที่กำหนดไว้ตามกฎหมายของรัฐบาลกลาง (qualifying federal offences) ซึ่งรวมถึงความผิดอาญาร้ายแรง (felony) ซึ่งโดยปกติคือความผิดอาญาซึ่งมีโทษจำคุกมากกว่า 1 ปี และยังรวมถึงบุคคลที่มีเชื้อพลเมืองสหรัฐอเมริกาซึ่งอยู่ในความควบคุมของรัฐ บุคคลผู้ได้รับการคุมประพฤติ ทัณฑ์บน หรือถูกปล่อยตัวภายใต้การควบคุมด้วย เว้นแต่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่มีข้อมูลพันธุกรรมอยู่ในฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติอยู่แล้ว (34 U.S. Code § 40702)

ในส่วนขั้นตอนการดำเนินการในการเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมนั้น กฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการตามสมควรและเท่าที่จำเป็น เพื่อการควบคุม จับยึด และจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากบุคคลที่ไม่ให้ความร่วมมือในการจัดเก็บได้ นอกจากนี้ เจ้าพนักงานยังอาจให้หน่วยงานรัฐอื่นหรือหน่วยงานเอกชนดำเนินการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลที่เกี่ยวข้องก็ได้ ทั้งนี้ ผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือในการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมดังกล่าว ประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐอเมริกา บทที่ 34 มาตรา 40702 ยังกำหนดให้การกระทำความผิดดังกล่าวเป็นความผิดลหุโทษในระดับ A (Class A misdemeanor) ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงหนึ่งปี ตามประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐอเมริกา บทที่ 18 มาตรา 3559 อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลผู้ที่ไม่ท้ายที่สุดแล้วได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐอเมริกา บทที่ 34 มาตรา 12592 ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการลบข้อมูลสารพันธุกรรมในฐานข้อมูล (expungement of records) ไว้ด้วย โดยกำหนดให้ผู้อำนวยการองค์การสอบสวนกลาง (FBI Director) จะต้องลบข้อมูล “โดยไม่ชักช้า” (promptly) ซึ่งข้อมูลพันธุกรรมของบุคคลซึ่งถูกจัดเก็บสารพันธุกรรมไว้ตามกฎหมาย หากภายหลังมีหลักฐานอันแน่ชัดปรากฏว่าศาลได้พิพากษายกฟ้อง หรือได้มีการยุติการดำเนินคดี หรือไม่มีการดำเนินคดีต่อบุคคลนั้นภายในเวลาที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว บุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ที่มีข้อมูลอยู่ในฐานข้อมูลนั้นเอง มักจะต้องเป็นผู้ยื่นเอกสารหลักฐานเพื่อขอให้มีการลบข้อมูลนั้นเอง (Mandara, 2013)

นอกจากนี้ เพื่อเป็นการเก็บรักษาความลับและคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของข้อมูลพันธุกรรมในฐานข้อมูล ประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐอเมริกา บทที่ 34 มาตรา 12592 ยังได้บัญญัติให้ตัวอย่างสารพันธุกรรมหรือข้อมูลพันธุกรรมที่ได้นั้น จะต้องถูกห้ามนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่น โดยจะต้องถูกนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เท่านั้น เช่น การนำเข้าสู่ฐานข้อมูลเพื่อตรวจเปรียบเทียบ นอกจากนี้ ในมาตราดังกล่าวยังได้บัญญัติโทษของผู้ที่จงใจเปิดเผย หรือส่งมอบตัวอย่างหรือข้อมูลสารพันธุกรรมให้แก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องโดยไม่ได้รับอนุญาตอีกด้วย โดยมีการบัญญัติโทษของผู้ฝ่าฝืนไว้ให้ต้องจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 250,000 ดอลลาร์สหรัฐ และเพื่อเป็นการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ตามหลักปฏิบัติแล้ว

องค์การสอบสวนกลางจะดำเนินการเก็บข้อมูลพันธุกรรมเฉพาะในส่วนที่ไม่เปิดเผยข้อมูลสุขภาพหรือสถานะทางการแพทย์ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือที่เรียกว่า Junk DNA เท่านั้น (Mandara, 2013)

3) การจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลในประเทศไทย

ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติขึ้นอย่างเป็นทางการแต่อย่างใด ทั้งยังไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรใดที่บัญญัติไว้โดยตรงเกี่ยวกับการจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อเข้าสู่ฐานข้อมูล โดยสำหรับการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131/1 ซึ่งบัญญัติขึ้นเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2551 มีลักษณะเป็นเพียงการเพิ่มเติมอำนาจพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 เท่านั้น

สำหรับในส่วนบุคคลที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับคดี ซึ่งหมายถึงบุคคลอื่นโดยทั่วไปที่ไม่ใช่ผู้ต้องหา ผู้เสียหาย พยาน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องนั้น ในปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดให้อำนาจเจ้าพนักงานสามารถดำเนินการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากบุคคลประเภทดังกล่าวได้แต่อย่างใด ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเพื่อวัตถุประสงค์ใดก็ตาม ด้วยเหตุนี้ หากเจ้าพนักงานประสงค์จะดำเนินการดังกล่าว โดยหลักจะต้องได้รับความยินยอม (Consent) ของบุคคลที่จะถูกจัดเก็บสารพันธุกรรมเท่านั้น หากบุคคลที่จะถูกจัดเก็บไม่ให้ความยินยอม เจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องย่อมไม่สามารถดำเนินการบังคับได้ เนื่องจากไม่มีกฎหมายใดให้อำนาจไว้ ซึ่งหากเจ้าพนักงานดำเนินการบังคับจัดเก็บสารพันธุกรรมไปโดยไม่ได้รับความยินยอม เจ้าพนักงานย่อมอาจถูกดำเนินคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญาได้ ทั้งพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นย่อมอาจถือว่าเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยมิชอบ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 อีกด้วย

ในส่วนฐานข้อมูลสารพันธุกรรมนั้น แม้ปัจจุบันจะยังไม่มีการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติ แต่จากการตรวจสอบพบว่า ปัจจุบันในประเทศไทยมีการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมขึ้นอย่างไม่เป็นทางการในระดับหน่วยงานแล้ว ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่า ในส่วนสำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลสารพันธุกรรม (DNA Profile) ไว้ในฐานข้อมูลของหน่วยงานประมาณ 147,000 ชุด และในส่วนของสำนักงานนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม พบว่า ได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลไว้เป็นจำนวนประมาณ 159,000 รายการ (Wimonses & Choosakoonkraing, 2020, pp 61-75) ทั้งนี้ เพื่อใช้ในการสนับสนุนการปฏิบัติงานตามภารกิจของหน่วยงาน ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานสอบสวน

สำหรับการดำเนินการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมของสำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจนั้น พบว่าที่ผ่านมาได้ดำเนินการภายใต้หลักความยินยอมทั้งหมด โดยบุคคลที่จะให้ตัวอย่างสารพันธุกรรมจะต้องให้ความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรตามแบบฟอร์มที่กำหนด เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจึงจะทำการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลดังกล่าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้เข้าสู่ฐานข้อมูลต่อไป อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าความยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรที่บุคคลดังกล่าวให้แก่เจ้าหน้าที่นั้น เป็นความยินยอมเพียงแค่ว่าให้การจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเท่านั้น ไม่ได้ปรากฏเป็นการยินยอมโดยชัดแจ้งว่าบุคคลนั้นอนุญาตให้นำเอาข้อมูลพันธุกรรมของตนเก็บเข้าสู่ฐานข้อมูลสารพันธุกรรมของเจ้าหน้าที่แต่อย่างใด ทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องก็ไม่มีหน้าที่จะต้องแจ้งให้บุคคลนั้นทราบด้วยว่า ข้อมูลสารพันธุกรรมของเขาจะต้องถูกจัดเก็บในฐานข้อมูล

4) ประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย

เนื่องจากในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล และด้วยการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากบุคคลย่อมมีการกระทบกระเทือนทั้งต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลหรือสิทธิมนุษยชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้ที่ผ่านมาเกิดกรณีปัญหาการล่วง

ละเมิดสิทธิมนุษยชนของบุคคลซึ่งถูกจัดเก็บสารพันธุกรรม เพื่อประโยชน์ในการนำเข้าสู่ฐานข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่หลายกรณี ดังที่ปรากฏเป็นข่าวตามสื่อสารมวลชนตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยกตัวอย่างได้แก่ กรณี “ศูนย์ทนายความมุสลิมซึ่งยังไม่มีกฎหมายให้อำนาจเจ้าหน้าที่เก็บ DNA” (Prachatai, 2015) กรณี “เกณฑ์ทหารชายแดนใต้ตั้งโต๊ะเก็บ DNA เป็นทหารได้อะไรมากกว่าที่คิด?” (Isranews Agency, 2019) กรณี “มูลนิธิอิสลามวัฒนธรรมจัดการเก็บและให้ทำลายสารพันธุกรรมของผู้เข้ารับเกณฑ์ทหารใน จชต.” (MGR Online, 2019) และกรณี “จี้เลิกเก็บดีเอ็นเอทหารเกณฑ์ได้” (Khaosod Online, 2020) เป็นต้น

เกี่ยวกับประเด็นปัญหาด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชนดังกล่าว คณะกรรมการการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร ได้เคยได้รับการร้องเรียน จึงได้หยิบยกขึ้นมาจัดการประชุมในเรื่องดังกล่าวมาแล้ว โดยได้ให้ข้อสังเกตว่า หลักความยินยอมของบุคคลนั้น ต้องเป็นความยินยอมที่แท้จริงบนหลักการคือ ต้องเป็นการสมัครใจ ไม่ใช่การถูกบังคับข่มขู่ และผู้ให้ความยินยอมต้องทราบผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อตนเอง นอกจากนี้ ยังเห็นว่า แบบฟอร์มการยินยอมให้ตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในปัจจุบัน อาจมีปัญหาขัดกับหลักความยินยอมของบุคคลได้ และได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การดำเนินการจัดเก็บสารพันธุกรรมของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้มีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถดำเนินการเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรม (DNA) ของประชาชนผู้บริสุทธิ์ซึ่งไม่ได้เป็นผู้ต้องหาหรือผู้ต้องสงสัย เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลในลักษณะเดียวกันกับทะเบียนราษฎรได้ หากไม่มีกฎหมายรองรับและให้อำนาจไว้ และควรมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมเป็นการทั่วไป และในท้ายที่สุดได้ลงความเห็นเห็นว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องไม่ตรวจเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากประชาชนทั่วไป เว้นแต่จะเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Committee on Law, Justice and Human Rights of the House of Representatives, 2020)

5) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นเกี่ยวกับการจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมจำนวน 5 กลุ่ม ผลในภาพรวมทุกกลุ่มให้ความสำคัญแก่ประเด็นที่สอดคล้องกับผลการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายดังกล่าวข้างต้น โดยในบทความนี้สามารถสรุปผลความคิดเห็นในประเด็นคำถามสำคัญที่คัดเลือกมาจำนวน 2 คำถาม จากทั้งสิ้น 10 คำถาม ได้ดังต่อไปนี้

ในประเด็นคำถามว่า ควรมีการกำหนดให้เจ้าพนักงานมีอำนาจจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลเพื่อประโยชน์ในการนำเข้าสู่ฐานข้อมูลหรือไม่ เพราะเหตุใด พบว่า ในภาพรวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกกลุ่มอาชีวะเห็นด้วยกับหลักการดังกล่าว โดยกลุ่มพนักงานสอบสวนเห็นว่าควรกำหนดอำนาจให้เจ้าพนักงานมีอำนาจจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลทั่วไปด้วย และควรกำหนดอำนาจดังกล่าวให้ชัดเจน ส่วนกลุ่มพนักงานอัยการให้ข้อสังเกตว่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131/1 กฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานเพื่อประโยชน์ในการเก็บรวบรวมพยานหลักฐานเท่านั้น ไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการนำเข้าสู่ฐานข้อมูลแต่อย่างใด โดยผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้พิพากษาท่านหนึ่งเห็นว่าการให้อำนาจดังกล่าวจะต้องมีเหตุผลอันหนักแน่นสมควร และได้สัดส่วนด้วย

ในประเด็นคำถามว่า เห็นว่าบุคคลจำพวกใดที่ควรจะต้องถูกจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูล และเจ้าพนักงานควรมีอำนาจจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลดังกล่าวหรือไม่ เพราะเหตุใด พบว่า ในส่วนผู้ต้องหาหรือผู้ถูกจับ ทุกกลุ่มอาชีวะเห็นด้วย โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่เห็นว่าควร

ดำเนินการจัดเก็บทุกฐานความผิด แต่บางกลุ่มเห็นว่าจะต้องกำหนดหลักเกณฑ์เพิ่มเติม เช่น กลุ่มทนายความเห็นควรจัดเก็บเฉพาะความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไป กลุ่มพนักงานอัยการเห็นควรยกเว้นผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชน และกลุ่มผู้พิพากษาเห็นว่า ควรยกเว้นในความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

ในส่วนผู้ต้องขัง ทุกกลุ่มอาชีพเห็นด้วย โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่เห็นว่า ควรดำเนินการจัดเก็บทุกฐานความผิด เพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ แต่ควรกำหนดหลักเกณฑ์เพิ่มเติม เช่น กลุ่มทนายความเห็นควรจัดเก็บเฉพาะความผิดที่มีโทษจำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไป กลุ่มพนักงานอัยการเห็นควรยกเว้นผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชน ความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ และกลุ่มผู้พิพากษาเห็นว่าควรยกเว้นในความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ในส่วนบุคคลพ้นโทษ กลุ่มพนักงานสอบสวนเห็นควรให้จัดเก็บจากทุกคนทุกฐานความผิด กลุ่มทนายความเห็นควรให้ใช้กับคดีทุกประเภทที่ไม่ใช้ความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นพนักงานอัยการบางท่านไม่เห็นด้วยกับการจัดเก็บจากบุคคลพ้นโทษเนื่องจากอาจกระทบกระเทือนต่อการใช้ชีวิตประจำวัน แต่บางท่านเห็นควรเก็บจากบุคคลประเภทดังกล่าวซึ่งไม่ใช่เด็กหรือเยาวชนในทุกฐานความผิด เว้นแต่ความผิดลหุโทษ กลุ่มผู้พิพากษาบางส่วนเห็นพ้องกับพนักงานอัยการ แต่เพิ่มการยกเว้นในส่วนความผิดประมาทไปด้วย ในส่วนบุคคลประเภทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดี เช่น พยาน ผู้เสียหาย กลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานสอบสวนเห็นด้วยกับการจัดเก็บจากกลุ่มคนดังกล่าวทุกคน ในขณะที่กลุ่มทนายความไม่เห็นด้วยในการจัดเก็บจากผู้เสียหายหรือพยานเลย ส่วนกลุ่มพนักงานอัยการส่วนใหญ่เห็นด้วยกับกลุ่มทนายความ และกลุ่มผู้พิพากษาทั้งหมดเห็นด้วยกับความเห็นของกลุ่มทนายความ เนื่องจากไม่มีความจำเป็นและไม่เกิดผลเพียงพอที่จะต้องจัดเก็บจากบุคคลประเภทดังกล่าว

ในส่วนบุคคลภายนอกทั่วไป ไม่มีกลุ่มอาชีพใดเห็นด้วย เว้นแต่ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มพนักงานสอบสวนเพียงท่านเดียวที่เห็นควรจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลทั่วไปทุกคนเข้าสู่ฐานข้อมูลสารพันธุกรรม

สรุปและอภิปรายผล

สำหรับกฎหมายและแนวปฏิบัติในปัจจุบันของการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลและการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติ ในประเทศที่ได้ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้อย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น สามารถนำข้อมูลมาสรุปและอภิปรายผลได้ตามตารางที่ 1 และ 2

ในส่วนประเด็นปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องนั้นพบว่า ทุกปัญหาเกิดจากการที่ไม่มีกฎหมายกำหนดชัดเจนเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลทั้งสิ้น โดยจากการวิเคราะห์กรณีศึกษาตัวอย่างในการศึกษาวิจัยในครั้ง นี้พบว่าทั้งหมดเป็นปัญหาที่เกิดจากการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลภายนอกซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับคดี หรือที่เรียกว่าเป็นบุคคลทั่วไปทั้งสิ้น ซึ่งโดยหลักแล้วจะต้องดำเนินการโดยอาศัยความยินยอมโดยชัดแจ้งจากผู้ถูกจัดเก็บสารพันธุกรรมเท่านั้น แต่จากการศึกษากลับปรากฏว่า การได้มาซึ่งความยินยอมในการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลดังกล่าวนั้นเป็นไปในลักษณะบังคับ ข่มขู่ และจำยอม ไม่ได้เป็นความยินยอมโดยแท้จริง การให้ความยินยอมดังกล่าวจึงมีลักษณะที่มิใช่การใช้การให้ความยินยอมโดยแจ้งชัดและสมัครใจโดยมีข้อมูลครบถ้วน (prior informed consent) ทั้งผู้ถูกจัดเก็บก็มักไม่ได้รับการแจ้งจากเจ้าพนักงานว่า ตัวอย่างสารพันธุกรรมที่ได้ไปนั้น จะนำไปทำอะไร และผู้ถูกจัดเก็บมีสิทธิอย่างไรต่อตัวอย่างสารพันธุกรรมหรือข้อมูลพันธุกรรมที่ได้จากการตรวจพิสูจน์นั้นบ้าง ซึ่งในส่วนนี้สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งให้ความสำคัญต่อประเด็นดังกล่าวเช่นกัน

ตารางที่ 1 ตารางสรุปเปรียบเทียบการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลระหว่างสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และไทย

ประเทศ	บุคคลที่กฎหมายให้จับกุมตัวอย่าง สารพันธุกรรมได้โดยไม่ต้องได้รับ ความยินยอม			ผู้เสียหาย พยาน หรือ บุคคลภายนอก	หากไม่ให้ความ ร่วมมือกับเจ้า พนักงานซึ่งมีอำนาจ
	ผู้ถูก จับ	ผู้ต้องหา/ ผู้ถูกแจ้ง ข้อหา	ผู้ต้องขัง/ ผู้ต้องโทษ		
สหรัฐอเมริกา	ได้	ได้	ได้	ความยินยอม/ หมายศาล	บังคับจับกุมได้และ มีโทษจำคุกหรือปรับ
สหราชอาณาจักร	ได้	ได้	ได้	ความยินยอม	บังคับจับกุมได้
ไทย		ความยินยอม			ข้อสันนิษฐาน เบื้องต้นเป็นผลร้าย

ตารางที่ 2 ตารางสรุปเปรียบเทียบการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติระหว่างสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และไทย

ประเทศ	กฎหมายเกี่ยวกับ ฐานข้อมูลสารพันธุกรรม แห่งชาติ	จำนวนข้อมูล Subject/ Crime Scene	ข้อสังเกต
สหรัฐอเมริกา	มี (34 U.S. Code § 12592)	14,454,990 คน/ 1,088,817 ชุด	- มีโทษของผู้ที่จงใจเปิดเผยหรือส่ง มอบตัวอย่างหรือข้อมูลสาร พันธุกรรมให้แก่บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้อง โดยไม่ได้รับอนุญาต ต้องระวางโทษ จำคุกไม่เกินหนึ่งปี และปรับไม่เกิน สองแสนห้าหมื่นดอลลาร์สหรัฐ
สหราชอาณาจักร	มี (PACE 1984 มาตรา 63AA)	5,671,965 คน/ 665,969 ชุด	- มีการจัดตั้งคณะกรรมการ ยุทธศาสตร์ฐานข้อมูลสารพันธุกรรม แห่งชาติ - มีระยะเวลาจัดเก็บ-ทำลายข้อมูล ชัดเจน
ไทย	ไม่มี	รวมทั้ง 2 ประเภท ~300,000 ข้อมูล	- วิธีการดำเนินการเป็นไปตามหลัก ปฏิบัติและนโยบายภายในของ หน่วยงาน

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลเพื่อการนำเข้าสู่ฐานข้อมูลเป็นการเฉพาะ จึงเห็นว่าเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมีการบัญญัติกฎหมายในเรื่องดังกล่าวโดยเร็วที่สุด เพื่อให้มีหลักเกณฑ์ในการจัดเก็บสารพันธุกรรมจากบุคคลเพื่อการนำสู่ฐานข้อมูลโดยเฉพาะเจาะจง ซึ่งเทียบเคียงได้กับกฎหมายของสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกา

2. ในส่วนการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลนั้น เสนอแนะว่ากฎหมายที่จะมีการบัญญัติขึ้นในประเทศไทย ควรจะมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องดังต่อไปนี้ ได้แก่ ประเภทของบุคคลซึ่งเจ้าพนักงานมีอำนาจจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลได้ วิธีการจัดเก็บสารพันธุกรรม ซึ่งควรเป็นวิธีการที่ได้รับความยอมรับและไม่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดหรือเป็นอันตรายต่อร่างกาย เช่น การเก็บจากเนื้อเยื่อกระพุ้งแก้ม โดยในกรณีที่บุคคลที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความยินยอมโดยไม่มีเหตุสมควร เสนอให้มีกฎหมายให้อำนาจเจ้าพนักงานกักตัวผู้นั้นไว้ได้จนกว่าการจัดเก็บจะเสร็จสิ้น โดยสามารถใช้กำลังบังคับตามสมควรและเท่าที่จำเป็นได้ นอกจากนี้ ผู้ที่ไม่ให้ความยินยอมโดยไม่มีเหตุอันสมควรหรือต่อสู้ขัดขวางการดำเนินการดังกล่าว กฎหมายก็ควรที่จะกำหนดบทลงโทษทางอาญาไว้ด้วย

3. ในส่วนข้อเสนอแนะแนวทางการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาตินั้น เสนอให้มีการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการโดยเร็วที่สุด และเสนอให้มีการบัญญัติกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้งฐานข้อมูลสารพันธุกรรมแห่งชาติดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ ควรมีการบัญญัติกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ด้วย อาทิเช่น ประเภทบุคคลที่อาจถูกจัดเก็บ วิธีการจัดเก็บ ผลของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การเปิดเผยข้อมูล การรักษาความลับของข้อมูล ระยะเวลาในการจัดเก็บ และการเชื่อมโยงข้อมูลจากต่างประเทศ โดยอาจมีการจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะขึ้นมาเพื่อควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของฐานข้อมูลด้วย

4. เสนอให้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับระยะเวลาในการเก็บรักษาข้อมูลพันธุกรรมในฐานข้อมูลที่ชัดเจนแน่นอน โดยควรแบ่งตามประเภทของคดี โดยเทียบเคียงกับอำนาจในการชิงของศาล แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ภายหลังมีหลักฐานแน่ชัดปรากฏว่าศาลได้พิพากษายกฟ้อง หรือได้มีการยุติการดำเนินคดีหรือไม่มีการดำเนินคดีต่อบุคคลผู้ถูกจัดเก็บสารพันธุกรรมนั้นภายในเวลาที่กำหนดไว้ กฎหมายก็ควรกำหนดให้เจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องจะต้องทำการลบข้อมูลพันธุกรรมของบุคคลดังกล่าวที่มีอยู่ในฐานข้อมูลโดยไม่ชักช้า โดยสำหรับในส่วนข้อมูลพันธุกรรมที่ได้มาจากความสมัครใจของบุคคลนั้น หากเจ้าของข้อมูลร้องขอให้ลบข้อมูลของตนเมื่อใด เจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องก็จะต้องทำการลบข้อมูลโดยไม่ชักช้าเช่นกัน

5. ในส่วนข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาลิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บสารพันธุกรรมเพื่อนำเข้าสู่ฐานข้อมูลในลักษณะตามที่ปรากฏจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐและเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องจะต้องยุติการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวในทันที จนกว่าจะมีการบัญญัติกฎหมายรองรับอำนาจของเจ้าพนักงานในการจัดเก็บตัวอย่างสารพันธุกรรมจากบุคคลทั่วไปโดยชัดเจน หรือจนกว่ากฎหมายเกี่ยวกับฐานข้อมูลสารพันธุกรรมจะได้ถูกบัญญัติขึ้นโดยเฉพาะเจาะจง

เอกสารอ้างอิง

Committee on Law, Justice and Human Rights of the House of Representatives. (2020). *Minutes of the Committee's 21st meeting*. Retrieved July 18, 2021. from

- https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/25_law/ewt_dl_link.php?nid=370&filename=index. (In Thai).
- Federal Bureau of Investigation. (2020). *CODIS - NDIS Statistics*. Retrieved July 23, 2021. from <https://www.fbi.gov/services/laboratory/biometric-analysis/codis/ndis-statistics>
- Home Office. (2013). *Protection of Freedoms Act 2012: how DNA and fingerprint evidence is protected in law*. Retrieved July 27, 2021. from <https://www.gov.uk/government/publications/protection-of-freedoms-act-2012-dna-and-fingerprint-provisions/protection-of-freedoms-act-2012-how-dna-and-fingerprint-evidence-is-protected-in-law>
- Home Office. (2021). *National DNA Database Statistics*. Retrieved July 22, 2021 from <https://www.gov.uk/government/statistics/national-dna-database-statistics>
- Isranews Agency. (2019). *Southern border military draft DNA collection, gaining more than you think by being a soldier*. Retrieved July 20, 2021. from <https://www.isranews.org/content-page/67-south-slide/75388-dna.html>. (In Thai).
- Khaosod Online. (2020). *Calls for ending to southern draftee DNA collection*. Retrieved July 25, 2021. From https://www.khaosod.co.th/newspaper/newspaper-front-page/news_4522061. (In Thai).
- Legislation. (2021). *The Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE)*. Retrieved July 22, 2021 from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>
- Mandara, A. (2013). *Compulsory Collection and Retention of DNA Upon Arrest: Fourth Amendment Implications*. Retrieved July 22, 2021. from https://scholarship.shu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1160&context=student_scholarship
- MGR Online. (2019) *Cross Cultural Foundation urges ending to collection and deletion of DNA collected from southern border provinces draftees*. Retrieved July 25, 2021. from <https://mgronline.com/south/detail/9620000034900>. (In Thai).
- Prachatai. (2015). *Muslim lawyer center points out there is no law allowing officials to collect DNA*. Retrieved July 15, 2021. from <https://prachatai.com/journal/2015/11/62608>. (In Thai).
- Tatiyakarunwong, C. (2019). *Knowledge Document on the Forceful Collection of DNA in the Southern Border Provinces*. Retrieved July 23, 2021. from <https://voicefromthais.files.wordpress.com/2019/12/dna1.pdf>. (In Thai).
- Thai PBS. (2019). *DNA-Sim Card - Two-way Operation : Perd Pom*. Retrieved July 23, 2021. from https://www.youtube.com/watch?v=kqrgwLNta_w. (In Thai).
- United Nations. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved July 24, 2021. from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Wimonses, W., Choosakoonkraing, S. (2020). DNA Database in Thailand. *Journal of Thai Justice System*, 13(3), 61–79. (In Thai).

ประวัติผู้เขียน

คำนำหน้า ชื่อ-สกุล	พันตำรวจโทหญิง ดร.ศลิษา พรหมมะกุด *
ตำแหน่ง/สถานะ	อาจารย์ (สัญญาบัตร 2) กลุ่มงานคณาจารย์
ที่อยู่หน่วยงาน/สังกัด	คณะนิติวิทยาศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ ตำบลสามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 73110
ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์	meawlin@hotmail.com

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author)